

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA

LEXICOLOGY AND LEXICOGRAPHY
IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY
APPROACHES

A collection of papers

Edited by:

Stana Ristić, PhD, scientific advisor

Ivana Lazić Konjik, PhD, research associate

Nenad Ivanović, PhD, research associate

Belgrade, 2016

ISBN 978-86-82873-??-?

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

Уредништво:

др Стана Ристић, научни саветник
др Ивана Лазић Коњик, научни сарадник
др Ненад Ивановић, научни сарадник

Београд, 2016

Nina LEDINEK
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
NLedinek@zrc-sazu.si

NOVI SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA –TEMELJNA KONCEPTUALNA IZHODIŠČA

Prispevek predstavlja novi slovar slovenskega knjižnega jezika, temeljni enojezični informativno-normativni razlagalni slovar slovenskega jezika srednjega obsega, ki nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Članek prinaša shematičen opis temeljnih konceptualnih izhodišč slovarja in prikazuje glavne značilnosti njegove makro- ter mikrostrukture, in sicer zlasti z vidika odstopov od uveljavljene slovenske splošnoslovaropisne tradicije.

Ključne besede: leksikografija, enojezični razlagalni slovar, konceptualna zasnova slovarja, makrostruktura slovarja, mikrostruktura slovarja

1. Uvod

V letu 2015 so na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (v nadaljevanju: ISJFR ZRC SAZU) začele nastajati prve (končne) redakcije slovarskih sestavkov novega temeljnega enojezičnega informativno-normativnega razlagalnega slovarja slovenskega jezika z delovnim naslovom *Novi slovar slovenskega knjižnega jezika* (na nadaljevanju: *NSSKJ*). Od izida aktualnega enakovrstnega slovarja, tj. *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (v nadaljevanju: *SSKJ*), je namreč minilo že 24 let – od izida njegove prve knjige pa 45 –,¹ zato je pomembno, da glede na dinamiko jezikovnega razvoja v tem času, napredek v razvoju leksikografije in jezikoslovja nasploh,

---

¹ 5 zvezkov prve izdaje *SSKJ* je izšlo v med letoma 1970 in 1991. Na ISJFR ZRC SAZU smo v letu 2014 izdali tudi *drugo, dopolnjeno in deloma prenovljeno izdajo SSKJ*, katere glavni namen je z dopolnitvami in nujno potrebnimi posodobitvami besedila prve

novosti v metodologiji izdelave slovarjev, ki v veliki meri vključuje jezikovnotehnoške postopke, in primarni digitalni medij objave sodobnih slovarjev govorce slovenščine v čim krajšem času dobimo nov aktualen, vsebinsko zanesljiv, uporabniško prijazen, celovit in konsistenten ter strokovno korekten slovarski opis sodobnega slovenskega jezika.

Čeprav so (neposkusne) redakcije slovarskih sestavkov *NSSKJ* začele nastajati v letu 2015, so priprave na oblikovanje novega slovarja na ISJFR ZRC SAZU tekle že zadnjih nekaj let. V začetku leta 2015 je bil nato v presojo in potrditev glavnemu uredniškemu odboru slovarja, ki deluje pod okriljem Slovenske akademije znanosti in umetnosti in ga sestavljajo uveljavljeni strokovnjaki za različna jezikoslovna in jezikovnotehnoška področja z vseh relevantnih slovenskih raziskovalnih ustanov, predan osnutek konceptualne zasnove slovarja, spomladi 2015 pa je bil osnutek koncepta dan tudi v javno razpravo, katere namen je bil dobiti čim širše soglasje zainteresirane javnosti o konceptualni zasnovi novega slovarja in predstavitvi podatkov v njem. Koncept novega slovarja je jeseni 2015 potrdila tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ustanova, ki ima zakonsko pristojnost odločanja o normativnih vprašanjih glede slovenskega jezika.

2. Temeljna konceptualna izhodišča *NSSKJ*²

NSSKJ je temeljni enojezični informativno-normativni razlagalni slovar slovenskega jezika srednjega obsega, ki opisuje jezikovno stanje in pojmovni svet sodobnega slovenskega jezika, interpretirana glede na jezikovno rabo, izkazano v raznovrstnih sodobnih (predvsem korpusnih) gradivskih virih – tako pisnih kot, v nekoliko manjši meri, govornih. Vključeval bo približno 100.000 slovarskih sestavkov, ki jih na makrostrukturni ravni uvaja enobesedna iztočnica. V okviru teh sestavkov bodo sistematično in celovito opisane pomenske, slovnične, pragmatične in druge lastnosti približno 130.000 eno- in večbesednih leksikalnih enot.

Čeprav je *NSSKJ* opredeljen kot slovar slovenskega knjižnega jezika – pri čemer je knjižni jezik v konceptualnem okviru *NSSKJ* pojmovan kot uzavešчени in konvencionalni nadregionalni kod, ki ga v slovenskem jezikovnem okolju govorce slovenščine nezaznamovano rabijo zlasti v javnih in formalnih govornih položajih in katerega poglobilna vloga je, da kot standardni kod uresničuje temeljno sporazumevalno in povezovalno vlogo

---

izdaje podaljšati uporabnost obstoječega temeljnega jezikovnega priročnika za slovenščino do izdaje *NSSKJ*.

² Celovita predstavitev konceptualne zasnove *NSSKJ* (Gliha Komac idr. 2015) je dostopna na spletni strani portala ISJFR ZRC SAZU Fran (www.fran.si).

jezika za javno rabo (Gliha Komac idr. 2015: 1) –, vključuje razmeroma širok nabor najpogosteje uporabljane sodobne slovenske leksike, torej leksike različnih jezikovnih zvrsti, ki se dovolj pogosto pojavlja v za analizo izbranih gradivskih virih, npr. tudi prvine pogovornega jezika, narečne prvine, determinologizirano leksiko ipd. Ob tem je bistveno, da so v slovarju vse jezikovne prvine opisane, ovrednotene in hierarhizirane v razmerju do prepoznane aktualne knjižnojezikovne norme in posodabljene kodifikacije. Norma je ob tem razumljena kot kolektivno soglasje glede rabe jezikovnih sredstev, ki jih v sočasni družbi govorci uporabljamo kot naraven rezultat interakcije različnih družbenih, kulturnih, kognitivnih in bioloških dejavnikov. Njeno ugotavljanje temelji zlasti na štirih merilih, in sicer jezikovna raba, jezikovni sistem, jezikovno izročilo in gospodarnost (prim. Dobrovoljc 2014). Normativno vrednotenje, kot ga uveljavljamo pri oblikovanju *NSSKJ*, vključuje tudi zavračanje neproduktivnih, purističnih teženj, ki se udeležujejo prek z jezikovno rabo neusklajenih oz. jezikovni rabi odtujenih sistemskih zahtev in kodifikacijskih postopkov.

Temeljni gradivski vir za oblikovanje slovarja, predvsem geslovnika in osrednjega, pomenskega dela slovarskih sestavkov, so sodobni pisni in, v nekoliko manjši meri, govorni korpusi slovenščine, zlasti Gigafida,³ Kres,⁴ Nova beseda⁵ in Gos.⁶ Kot pomožni vir so sicer upoštevani tudi drugi slovenski korpusi in gradivski viri. Podatki o sodobni izgovorni in naglasni podobi knjižne slovenščine, deloma pa tudi o oblikoslovnih značilnostih leksike, bodo pridobljeni (tudi) z metodo anketiranja, ustrezna obravnava determinologizirane, torej izhodiščno terminološke, leksike pa je mogoča le ob sodelovanju redaktorjev s področnimi strokovnjaki. Da bi pohitрили proces izdelave slovarja, je predvidena tudi izraba nekaterih manj spremenljivih jezikovnih podatkov iz že obstoječih slovarjev in drugih jezikovnih priročnikov, npr. iz druge izdaje *SSKJ, Slovenskega pravopisa* iz leta 2001, *Besedišča slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki* itd., pri čemer bodo tudi tako pridobljeni podatki ponovno preverjeni in znova interpretirani glede na stanje v sodobnih gradivskih virih in nova jezikoslovna spoznanja ter usklajeni glede na konceptualne predpostavke novega slovarja. Na opisani način bodo pridobljeni npr. podatki o izgovoru, naglasu, besedotvorju ipd. (prim. Perdih 2015).

³ www.gigafida.net

⁴ <http://www.korpus-kres.net/>

⁵ http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html

⁶ <http://www.korpus-gos.net/>

Izhodiščni geslovník, na podlagi katerega se oblikuje *NSSKJ*, vključuje približno 120.000 enobesednih enot in je oblikovan na podlagi prečiščenega⁷ frekvenčnega seznama pojavníc iz slovenskih besedilnih korpusov. Primarno merilo za uvrstitev v izhodiščni geslovník je torej frekvenca pojavljanja v korpusih Gigafida, Kres, Nova beseda in Gos, pri čemer so upoštevana tudi frekvenčna razmerja predpostavljenih enot geslovníka v posameznih podkorpusih omenjenih korpusov. Načeloma šele ustrezno pogosto pojavljanje enote v več omenjenih korpusih in podkorpusih omogoča njeno vključitev v izhodiščni geslovník, šele v redakcijskem postopku pa je na podlagi natančne interpretacije gradivskih virov mogoče določiti, ali se enota iz izhodiščenega geslovníka v slovar zares uvrsti. Nekatere iztočnice so oz. bodo v slovar vključene tudi zaradi poimenovalnih in sistemskih razlogov (npr. zapolnjevanje »zaprtih« pomenskih nizov, ustrezno vključevanje frazeoloških enot v slovar, vključevanje vseh leksikalnih enot, ki se pojavljajo v slovarskih razlagah, ipd.). Če se bo to izkazalo za potrebno, koncept predvideva tudi dopolnjevanje izhodiščenega geslovníka glede na gradivo iz drugih korpusov in virov (npr. iz srednješolskih in osnovnošolskih učbenikov), predpostavljeno pa je tudi dopolnjevanje izhodiščenega geslovníka z enotami, ki se bodo v jeziku pojavile oz. v večji meri uveljavile v času redakcije.

NSSKJ prinaša opis sodobne slovenske leksike, kot ga je mogoče inducirati na osnovi gradivskih virov, objavljenih po izidu *SSKJ*, tj. po letu 1991. Časovni okvir sovпада z oblikovanjem novega državnega okvira in spremenjenimi družbeno-ekonomskimi okoliščinami. Odločitev za izbrani časovni okvir pogojuje dejstvo, da imamo v besedilne korpuse slovenščine, ki so temeljni gradivski vir za izdelavo slovarja, vključena le besedila, nastala po letu 1995, v zadovoljivem obsegu pa zlasti besedila, nastala med letoma 1999 in 2010.⁸ Za nastanek aktualnega vsebinsko zanesljivega slovarja bo zato nujno dopolnjevanje korpusov z dodatnim, zlasti novejšim gradivom.

Predpostavljeni ciljni uporabnik *NSSKJ* je odrasli rojeni govorec slovenščine, slovar pa je zasnovan tako, da je uporaben tudi za druge kompetentne govorce slovenščine – informacije v njem so namreč predstavljene tako, da so razumljive vsem govorcem z osnovnim jeziko(slo)vničnim znanjem slovenščine. Tovrsten prikaz podatkov med drugim omogočajo digi-

⁷ To pomeni, da so iz izhodiščenega frekvenčnega seznama izločene enote, ki predstavljajo korpusni šum, lastnoimensko gradivo in druge podobne enote, ki se glede na konceptualne predpostavke v slovar ne uvrščajo.

⁸ Želeli bi, da bi slovar lahko prinašal slovarski opis leksike, inducirani na podlagi besedil, nastalih nekako od 70. let prejšnjega stoletja dalje, in tako prikazoval jezikovno realnost za nekoliko daljše obdobje – kar pa zaradi finančnih omejitev, povezanih s pripravo za slovar ustreznih gradivskih virov, zaenkrat ni možno.

talne podatkovne baze, na podatkih katerih slovar temelji. *NSSKJ* je namreč v skladu z sodobno leksikografsko prakso oblikovan primarno za uporabo v spletnem okolju in drugih digitalnih okoljih. Podatkovno izhodišče zanj je več medsebojno povezanih premišljeno strukturiranih večnamenskih in razširljivih digitalnih podatkovnih baz, pri čemer sta glavni t. i. lematška baza, ki vključuje podatke zlasti o izrazni podobi iztočnic *NSSKJ* in drugih slovarjev sodobne slovenščine, ki nastajajo na ISJFR ZRC SAZU⁹ – gre zlasti za podatke o zapisu, jakostnem in tonemskem naglaševanju, izgovoru, pregibanju, besednovrstni pripadnosti itd. –, ter slovarska baza *NSSKJ*, ki vključuje večino podatkov, ki jih prinaša pomenski del slovarskih sestavkov *NSSKJ*, torej podatke o (pod)pomenih leksikalnih enot, tipičnih skladenjskih strukturah, v katerih se ti (pod)pomeni uresničujejo, kolokativnosti, frazeologiji, sinonimiji, stilno-zvrstni vrednosti prvin itd. Podatkovne baze, iz katerih slovar črpa podatke, so oblikovane tudi z misljo na njihovo izrabo za jezikoslovne in jezikovnotehnoške namene. Zapisane so v formatu XML in strukturirane tako, da jih je mogoče pretvoriti v katerega od standardnih formatov za zapis leksikalnih podatkovnih zbirk, kot so trenutno aktualni standardi LMF, TEI ipd. Ker je *NSSKJ* v izhodišču zasnovan za uporabo v digitalnem okolju, je mogoča tudi povezljivost z najrazličnejšimi drugimi podatkovnimi zbirkami ter različne oblike interaktivnosti z uporabniki, na podlagi novih gradivskih analiz in podatkov o uporabniških poizvedbah pa bo slovarske podatke mogoče redno posodablјati in dopolnjevati.

Normativne informacije odražajo v *NSSKJ* vključene prvine na vseh jezikovnih ravninah, tj. fonetično-fonološki, oblikoslovni, skladenjski, besedotvorni, leksikalni, prek podatkov o tipični besedilnotipski in zvrstni rabi leksike pa tudi na besedilni. Ključni normativni podatki so v slovarju prikazani eksplicitno, tj. s kvalifikatorji in kvalifikatorskimi pojasnili, ki dajejo konkretna normativna napotila, izkazovanjem in normativnim vrednotenjem dvojnic, informacij v okviru posebnega mikrostrukturnega razdelka z delovnim imenom *Normativnost* ipd., sicer pa za *NSSKJ* velja, da normativne podatke odraža njegova celostna struktura, zato so normativni podatki v njem predstavljeni tudi implicitno, tj. s hierarhizacijo v posameznem slovarskem sestavku predstavljenih jezikovnih prvin sploh. Aktualna knjižnojezikovna norma, kot jo slovar izkazuje, je, kot rečeno, rezultat interpretacije součinkovanja zlasti 4 dejavnikov, in sicer aktualne jezikovne rabe, sistemskih načel jezika, gospodarnosti in vzpostavljene knjižnojezikovne tradicije. Da bi bil postopek prepoznavanja knjižnojezikovne norme za potrebe *NSSKJ*

⁹ Na tak način želimo zagotoviti čim večjo skladnost med podatki, ki jih prinašajo različni novonastajajoči slovarji ISJFR ZRC SAZU, seveda upoštevajoč razlike, ki so posledica metajezikovnih in konceptualnih razlik med slovarji.

čim bolj objektiviziran, je predvidena tudi vzpostavitev t. i. normativnega protokola, tj. konsistentne metodološke prakse odločanja o normativni vrednosti prvin v jeziku, kot jo izkazuje *NSSKJ*, upošteva je prej naštete štiri dejavnike, pri čemer bo normativni protokol usklajen s Pravopisno komisijo pri SAZU, državnim standardizacijskim telesom, ki je odgovoren za pripravo novih pravopisnih pravil slovenskega jezika in potrjevanje slovarskih rešitev v *Slovarju pravopisnih težav*, ki naj bi postopoma nadomestil slovar *Slovenskega pravopisa* iz leta 2001.

NSSKJ bo prosto dostopen. (Novo)nastali slovarski sestavki, ki bodo referenčni in relativno dokončni, bodo vsako leto sproti objavljeni na brezplačnem spletnem portalu ISJFR ZRC SAZU Fran¹⁰ (www.fran.si). Objavo prvih 5000 slovarskih sestavkov načrtujemo za oktober 2016, redakcija celotnega slovarja pa naj bi bila – ob nespremenjenem okviru financiranja projekta – zaključena v 20 letih. Poleg spletne izdaje oz. drugih elektronskih izdaj je ob zaključku redakcije predvidena tudi knjižna izdaja slovarja. Podatki v obeh tipih izdaj bodo vsebinsko enaki, le da se bo njihova predstavitev glede na naravo medija lahko nekoliko razlikovala.¹¹ V knjižni izdaji bodo poleg tega manjkali podatki, ki jih v knjižnem formatu ni mogoče predstaviti (npr. studijski zvočni posnetki izgovorjave besed).

3. Makrostrukturne značilnosti *NSSKJ*

Slovarske sestavke *NSSKJ* v skladu s slovensko splošnoslovaropisno tradicijo uvajajo enobesedne iztočnice. Kot nekakšne potencialne večbesedne iztočnice nastopajo le glagoli z zaimkovnimi prostimi morfemi tipa *smejati se*, *zapomniti si*, pri katerih neprostomorfemska oblika v sodobnem knjižnem jeziku ne obstaja ali pa je izrazito zaznamovana, polcitatni in drugi prevzeti leksemi tipa *ad hoc*, *de facto*, *alma mater*, *bossa nova*, *feng šuj* in besedotvorni sklopi, ki se pišejo skupaj oz. narazen in pri katerih je meja med eno- oz. večbesednostjo bolj ali manj dogovorna, npr. *hokus pokus*, *na svidenje* ipd. Novost glede na obstoječe slovenske splošne razlagalne slovarje je, da so kot iztočnice v *NSSKJ* obravnavani tudi simboli in kratična poimenovanja, zaradi uporabniških potreb in pričakovanj pa slovar na iztočnični ravni prikazuje tudi okrajšave. Homonimne iztočnice so prikazane v ločenih slovarskih sestavkih.

¹⁰ Natančnejše podatke o portalu prinašata prispevka Ahačič, Ledinek in Perdih (2015a) in Ahačič, Ledinek in Perdih (2015b).

¹¹ Podatki o pregibanju in naglasu iztočnice bodo tako v knjižni izdaji prikazani le s tipom pregibnostno-naglasnega vzorca, ki bo natančneje predstavljen v slovarskem uvodu, v elektronski izdaji pa si bo mogoče vse onaglašene oblike iztočnice ogledati v okviru posebnega mikrostrukturnega razdelka slovarskega sestavka.

NSSKJ ne prinaša podiztočnih slovarskih sestavkov, saj se zdi, da je takšno strukturiranje podatkov za uporabnike manj prijazno. Kaže se namreč, da slovarji med podiztočnice uvrščajo zelo različne tipe z iztočnico navadno besedotvorno povezanih leksemov, pri čemer uporabniki brez poznavanja konceptualnih izhodišč konkretnih slovarjev ne morejo sklepati, kateri tipi leksemov so v posameznem priročniku obravnavani kot podiztočnice in kako naj izkazano razmerje med iztočnicami in podiztočnicami interpretirajo (Perdih 2013: 97–104). Z iztočnico besedotvorno povezani leksemi, npr. feminativi, manjšalnice, svojilni pridevniki, deležniki, glagolniki ipd., so v *NSSKJ* zato obravnavani kot samostojne iztočnice, če so v rabi dovolj pogosti. Če je njihova raba premalo pogosta, da bi imeli status iztočnic, so (lahko) navedeni v okviru besedotvornega razdelka slovarja, neosebne glagolske oblike (deležniki, deležja, glagolniki) ter stopnjevanne oblike pridevnikov in prislovov pa slovar sistematično navaja tudi kot oblike iztočnice v okviru pregibnostno-naglasnih vzorcev. V slovarju so razloženi le tisti pomeni iztočnic, ki jih v dovolj velikem obsegu izkazuje analizirano gradivo, kar velja tudi za potencialne pomene, ki jih je smiselno interpretirati zlasti kot odraz besedotvorne oz. oblikotvorne povezanosti z iztočnico – leksemi tipa *klopca*, *mačica* so torej razloženi kot ‘majhna klop’ oz. ‘majhna, ljubka mačka’ le v primeru, da je raba leksema v navedenem pomenu v jeziku dovolj pogosta.

Večji poudarek, kot je bilo to v slovenski splošnoslovaropisni praksi običajno doslej, daje *NSSKJ* večbesednim leksikalnim enotam. Kljub temu da slovar kot iztočnice prikazuje le enobesedne lekseme, so namreč večbesedne leksikalne enote razumljene kot enobesednim leksikalnim enotam enakovredne strukture, ki potrebujejo sistematičen in celovit slovarski opis. Pri obravnavi večbesednih leksikalnih enot zato v *NSSKJ* načeloma navajamo vse tiste podatke, ki jih pripisujemo enobesednim leksemom, npr. slovarsko razlago, podatke o slovničnih preferencah in omejitvah, kvalifikatorje in kvalifikatorska pojasnila, ponazarjalno gradivo, sinonime, pojasnila v zvezi z normativnostjo ipd. Večbesedne leksikalne enote, ki potrebujejo samostojno pomensko razlago,¹² so v novem slovarju opisane v okviru dveh mikrostrukturnih razdelkov, in sicer so frazeološke enote obravnavane ločeno od vseh drugih pomensko neprozornih večbesednih leksikalnih enot. Obravnava večbesednih leksikalnih enot v okviru le dveh mikrostrukturnih razdelkov predstavlja odmik od uveljavljene slovenske splošnoslovaropisne prakse, saj izhodiščno terminološke enote v *NSSKJ* niso obravnavane v posebnem delu slovarskega sestavka, t. i. terminološkem gnezdu, ampak

¹² Pomensko prozorne večbesedne leksikalne enote so v *NSSKJ* obravnavane v okviru pomenov in podpomenov enobesednih leksemov.

skupaj z drugimi nefrazeološkimi večbesednimi leksikalnimi enotami. Odločitev za tovrstno organizacijo slovarskih podatkov temelji na dejstvu, da je izhodiščno terminološka leksika, vključena v nastajajoči slovar, determinologizirana in kot taka del splošne leksike. V slovarju je opisana le, če se izhodiščni termini dovolj pogosto pojavljajo v besedilih, ki imajo relativno širok krog naslovnikov. Opis izhodiščno terminološke leksike se v *NSSKJ* zato podreja načelom leksikografske in ne terminografske obravnave, saj je zanjo tako kot za drugo leksiko ključen opis njenega pomena ter slovničnih in pragmatičnih lastnosti, kot se kažejo v njenem tipičnem analiziranem besedilnem okolju. Kljub temu da del izhodiščno terminološke leksike sicer še ohranja povezavo s pojmovnim sistemom strokovnega področja – pri čemer ne gre za sistemizacijo z vidika pojmovnega sistema strokovnega področja –, njena drugačna obravnava glede na drugo leksiko v splošnem slovarju zato ni smiselna, čeprav gre za nekoliko specifičen segment splošne leksike.

Kot iztočnice so v *NSSKJ* obravnavane tudi enote, ki se v analiziranem gradivu pojavljajo le kot del dovolj frekventnih večbesednih leksikalnih enot (npr. *deoksiribonukleinski* kot del večbesedne leksikalne enote *deoksiribonukleinska kislina*, monokolokabilni prvini *kriplje*, *pretega* kot del frazema *na vse kriplje/na vse pretege*). Slovarski sestavki s tovrstnimi iztočnicami nimajo samostojnega pomenskega razdelka, ki bi opisoval pomene enobesedne enote, ampak le zaglavje, v katerem so izkazane (zlasti) izrazne značilnosti iztočnice, sistematično pa so opisane le večbesedne leksikalne enote, katerih del iztočnica je. To načelo velja tudi za lekseme tipa *jesihar*, ki sicer imajo samostojne pomene (npr. *jesihar* ‘prodajalec kisa’), vendar pomeni enobesednih enot v analiziranem gradivu niso izkazani v dovolj velikem obsegu.

NSSKJ prinaša opis občnoimenske leksike sodobnega slovenskega jezika, lastnoimenske enote so v slovarju pojasnjene le izjemoma. Slovar jih kot iztočnice navaja v primeru, da je lastno ime del večbesedne leksikalne enote, pri čemer pomena in rabe večbesedne leksikalne enote ni mogoče oz. ni smiselno prikazati (le) pri kakšni od njenih občnoimenskih sestavin kot iztočnici (npr. kadar je lastno ime frazno jedro frazemov). Kot iztočnice so obravnavana tudi lastna imena, kadar gre za enote, pri katerih v razlagalnih slovarjih pomenski opis nekako pričakujemo (npr. pri leksemih tipa *Božiček*), in sicer zlasti v primeru, da je prišlo še do apelativizacije (sočasno pa seveda tudi do pomenskega prenosa), pri čemer je v jezikovni rabi izkazano tudi omahovanje pri uporabi velike oz. male začetnice (apelativa v slovarju namreč mnogokrat ni mogoče enostavno pomensko opredeliti, ne da bi bil pojasnjen tudi pomen izhodiščne lastnoimenske enote). V *NSSKJ* bodo obravnavani le najpogosteje rabljeni zgoraj opisani tipi eno- in večbesednih

lastnoimenskih leksemov in lastnoimenski deli večbesednih leksikalnih enot. Poleg dovolj velike frekvence rabe je namreč vključitev lastnoimenskih enot v slovar pogojena tudi z izpolnjevanjem pomenskoinformativnih ter normativnih meril. *NSSKJ* torej načeloma vključuje le tiste lastnoimenske enote, katerih prikaz je za predpostavljenega uporabnika slovarja relevanten tudi z normativnega in pomenskega vidika.

4 Mikrostrukturne značilnosti *NSSKJ*

Slovarski sestavki *NSSKJ* kot temeljnega enojezičnega razlagalnega slovarja slovenščine vključujejo relativno obsežen nabor mikrostrukturnih elementov, v katerih so opisane izrazne, pomenske, pragmatične in druge lastnosti leksikalnih enot. V nadaljevanju se osredotočamo na shematičen opis zlasti tistih mikrostrukturnih značilnosti slovarja, ki prelamljajo s slovaropisnimi konvencijami slovenske splošnošlovaropisne prakse.

V okviru zaglavja (kolikor je ta izraz za opis slovarja, zasnovanega primarno za digitalni medij, sploh še smiseln) so v *NSSKJ* uporabnikom sistematično na voljo podatki zlasti o izrazni podobi iztočnice, torej o njenem zapisu,¹³ tonemskem in jakostnem naglaševanju, izgovoru ter pregibanju, hkrati pa tudi normativni podatki o pisnih, izgovornih in naglasnih, izgovorno-naglasnih ter oblikoslovnih dvojnicah iztočnice. Novost glede na uveljavljeno slovensko splošnošlovaropisno prakso je, da so v elektronski obliki slovarja pri vsaki iztočnici navedene vse njene oblike, ki so tudi onaglašene, izgovor pa je prikazan v obliki, ki je v slovenskem slovaropisju uveljavljena, torej v t. i. Riglerjevi transkripciji, poleg tega pa tudi v mednarodni fonetični abecedi IPA. Slovar prinaša izgovor celotne iztočnice in ne le njenega za izgovor »problematičnega« delu. Predviden je tudi studijski posnetek knjižnega izgovora iztočnice.

Pomenski opis leksikalnih enot – načeloma so podatki enaki tako za eno- kot večbesedne leksikalne enote – vključuje slovarsko razlago, potrebne slovnične oznake in kvalifikatorje ter kvalifikatorska pojasnila, podatke o tipičnih skladenjskih vzorcih, v katerih se leksikalna enota udejanja, najpogostejše kolokatorje leksikalne enote, vezane na posamezne identificirane tipične skladenjske vzorce, stavčne zglede, podatke o sinonimiji, frazeologiji, normativnosti ipd.

Za razlaganje pomenov leksikalnih enot in njihovih funkcij v *NSSKJ* uporabljamo več tipov razlag. Večina uporabljenih razlagalnih strategij je

¹³ Zaglavje sicer obsega tudi podatke o tem, ali se naglas, izgovor, naglaševanje in pregibanje iztočnice spremenijo v okviru v slovarju predstavljenih večbesednih leksikalnih enot, katerih del iztočnica je.

uveljavljena že v *SSKJ*, novost, ki jo v slovensko splošnoslovaropisno prakso uvaja *NSSKJ*, pa je raba stavčne razlage cobuildovskega tipa. Ker želimo zadostiti zahtevam sodobnega uporabnika, naj ta podatke o pomenu leksikalnih enot, če je le mogoče, dobi v okviru enega slovarskega sestavka, torej se izogniti »veriženju« pri razlaganju, *NSSKJ* ne prinaša posrednih ali sklicevalnih razlag (npr. *glagolnik od ...*, *manjšalnica od ...*, *pridevnik od ...*), ki namesto pomenskega opisa opredeljujejo besedotvorno ali kakšno podobno razmerje obravnavanega leksema do drugega leksema oz. iztočnice. Iz istega razloga je tudi razlaganje s sinonimnimi razlagami uporabljeno v zelo omejenem obsegu.

Natančnejši opis kot dosedanji slovenski enojezični razlagalni slovarji prinaša *NSSKJ* na skladenjski ravni. Za vsak pomen leksikalne enote namreč navaja nabor najpogostejših skladenjskih vzorcev, v katerih se obravnavana leksikalna enota, sodeč po analizi gradiva, pojavlja, in sicer skupaj z naborom tipičnih kolokatorjev, ki zapolnjujejo skladenjska mesta v navedenih vzorcih. Raba leksikalnih enot v tipičnih skladenjskih vzorcih je ponazorjena tudi s stavčnimi zgledi.

Drugačna kot v *SSKJ* je tudi vloga navajanja sinonimov v novem slovarju. Da bi uporabnik dobil informacije o pomenu leksikalnih enot, ne da bi moral prepogosto iskati tudi po drugih slovarskih sestavkih, je, kot rečeno, razlaganje s sinonimi uporabljeno le izjemoma, in sicer je praviloma omejeno na leksiko, ki je stilno-zvrstno izrazito zaznamovana, npr. starinska ali narečna. Poleg tega je v slovarju za vsak pomen ali podpomen leksikalne enote posebej v posebnem mikrostrukturnem razdelku v tezavrskem smislu naveden tudi nabor vseh identificiranih sinonimov leksikalne enote, in sicer skupaj z morebitnimi kvalifikatorji. Slovar tako opozarja tudi na normativno vrednost posameznih sinonimov. Izpostaviti velja, da je na obstoj stilno-zvrstno nevtralnih in zato neokvalificiranih sinonimov leksikalne enote (npr. *nogomet* v razmerju do *fuzbal*) uporabnik posebej opozorjen, saj so potencialno normativno ustrežnejši sinonimi leksikalne enote v konkretnem pomenu ali podpomenu navedeni tudi neposredno za slovarsko razlago.

Zaradi razvoja jezikoslovnih raziskav s področja frazeologije *NSSKJ* prinaša tudi precej bolj podroben opis frazemov kot dozdajšnji slovenski splošni razlagalni slovarji, novost v slovenski splošnoslovaropisni praksi pa je, da *NSSKJ* v okviru razdelka o besedotvorju sistematično prikazuje nekatere tipe z iztočnico besedotvorno povezanih leksemov, npr. manjšalnice, svojilne pridevnike, feminativne in maskulinative ipd. V *NSSKJ* bodo prvič v zgodovini slovenskega slovaropisja iztočnice splošnega razlagalnega slovarja tudi etimološko pojasnjene.

5 Sklep

Oblikovanje temeljnega enojezičnega razlagalnega slovarja jezika je zelo zahtevna in odgovorna naloga. To velja še zlasti za jezike, kot je slovenščina, saj zanjo kot jezik z majhno ekonomsko močjo in razmeroma majhnim številom govorcev slovarski priročniki za specializirane skupine uporabnikov običajno niso na voljo. Izziv iskanja rešitev za slovaropisne probleme je dandanes še toliko večji, saj so se v zadnjih petindvajsetih letih zaradi uveljavitve elektronskega medija v leksikografiji na tehnološki in konceptualni ravni zgodili ključni premiki, ki so odločilno vplivali tako na metodologijo sodobnega leksikografskega dela in uporabljeno tehnologijo kot tudi na dojemanje in posledično uporabo slovarskih priročnikov kot takih.

LITERATURA

- Ahačič K., N. Ledinek, A. Perdih 2015a. Fran: The Next Generation Slovenian Dictionary Portal. V: *Proceedings of the 8th International Natural Language Processing, Corpus Linguistics, Lexicography Conference*. K. Gajdošová, A. Žáková (ur.), 9–16. http://korpus.sk/~slovko/2015/Proceedings_Slovko_2015.pdf
- Ahačič K., N. Ledinek, A. Perdih 2015b. Portal Fran – nastanek in trenutno stanje. V: *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis: 1. del (Obdobja 34)*. M. Smolej (ur.). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 57–66.
- Dobrovoljc, H. 2014. Normativna informacija v slovarju. V: *Jezikoslovni zapiski XX/1*: 43–57.
- Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. različica 3.0. 2014–www.fran.si
- Gliha Komac, N., N. Jakop, J. Ježovnik, S. Klemenčič, D. Krvina, N. Ledinek, T. Mirtič, A. Perdih, Š. Petric, M. Snoj, A. Žele 2015. *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <http://www.fran.si/novi-sskj>
- Perdih, A. 2013. *Tipologija slovanskih enojezičnih slovarjev: Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Perdih, A. 2015. Optimizacija izdelave slovarja: možnosti uporabe obstoječih slovarskih podatkov. V: *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis: 2. del (Obdobja 34)*. M. Smolej (ur.). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 561–567.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, I–V. 1970–1991. Ljubljana: SAZU, DZS.
- SSKJ²: *Slovar slovenskega knjižnega jezika: Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. 2014. Ljubljana: ZRC SAZU, DZS.
- SP 2001: *Slovenski pravopis*. 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SPT: *Slovar pravopisnih težav, različica 2.0*. 2014–. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. www.fran.si
- Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*. 1998. Ljubljana: Založba ZRC.

Nina Ledinek

THE NEW DICTIONARY OF THE SLOVENIAN LITERARY LANGUAGE
– THE MAIN CONCEPTUAL FEATURES

S u m m a r y

The paper presents a New Dictionary of the Slovenian Language, a new medium-sized general monolingual explanatory dictionary of the Slovenian language, which is being compiled at the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language of the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts. The article presents a schematic description of the basic conceptual features of the dictionary and the main features of its macro- and microstructure, especially in the light of changes in the established Slovenian lexicographic tradition.